

معرفی پایان‌نامه‌های تصحیح‌متون در دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تبریز (دورهٔ کارشناسی‌ارشد)

خدیدجه پورزینی*

از ایران خریداری شده یا از ایران خارج شده بود با پرداخت هزینه‌های سنگین باز می‌گردانند. به این طریق این دو برادر به فرهنگ ایران خدماتی فراموش‌نشده کردند.

حاج محمد نخجوانی علاوه بر معرفی نسخه‌های خطی متعدد، مقالات مختلفی نیز در مجلاتی مانند ارمان، یغما، ماهتاب، و نشریهٔ دانشکدهٔ ادبیات تبریز نوشت که از جمله می‌توان به: «تصحیح چند بیت از ادیب‌الممالک»، «دربارهٔ نصاب‌الصیبان»، «توضیحی دربارهٔ کلمهٔ 'ستان'»، «مزار بوعلی سینا»، «وفات صائب»، «معاذی تبریزی»، «محمد بن البعیت و زبان آذری»، «ترجمهٔ مطول تفتازانی» و «صدرالدین ربیعی» اشاره کرد. از کارهای دیگر او می‌توان چاپ دیوان حیران خانم ذنبلی را نام برد. او چند متن کهن از جمله دیوان ابومنصور قطران تبریزی و دیوان صائب تبریزی را نیز تصحیح کرده است.

حاج حسین نخجوانی نیز از سال ۱۳۲۷ بنا به دعوت دانشکدهٔ ادبیات تبریز در نوشتن مقالاتی برای نشریهٔ دانشکدهٔ ادبیات تبریز با هیئت تحریریهٔ آن همکاری کرده و بیش از ۴۰ مقاله راجع به آثار باستانی تبریز و معرفی بعضی کتاب‌های خطی نادر و شعرای گمنام برای آن نشریه نوشته است. او کتابی به نام ماده‌تاریخ نیز نوشته که اثری تاریخی-ادبی و به منزلهٔ تذکره‌ای از شعرای متقدم و نیز بهترین مأخذ تاریخ وقایع عالم است. توقیعات کسری انوشیروان یا دستورنامهٔ کسروی نیز عنوان کتاب دیگری است که با پیشگفتار مجتبی مینوی و به اهتمام حاج حسین نخجوانی چاپ شده است. از دیگر دانشمندان آذربایجان که در زمینهٔ تصحیح

هر جامعه‌ای برای رسیدن به پیشرفت و تعالی باید شناخت درست و عالمانه‌ای از پیشینهٔ تاریخی و تمدن خویش داشته باشد و این شناخت با مطالعهٔ دقیق آثار برجای‌مانده از گذشتگان میسر می‌شود، اما چنان که می‌دانیم امروزه بسیاری از آثار مکتوب گذشتگان برای همگان قابل استفاده نیست. جامعه‌ای که نخواهد از این شناخت محروم باشد باید این آثار را احیا کند و در دسترس عموم قرار دهد.

از آن‌جا که هدف از این نوشته، معرفی پایان‌نامه‌های حوزهٔ تصحیح‌متون در دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تبریز است، ضروری است قبل از آن در مورد توجه به اهمیت متون کهن و نقد و تصحیح آن‌ها در تبریز مقدماتی بیان شود.

پس از آن که متون کهن و نقد تصحیح آن‌ها در ایران مورد توجه قرار گرفت، در تبریز نیز کسانی به این امر همت گماشتند و کارهای مهمی در این حوزه صورت گرفت. از نخستین کسانی که در این مورد باید از آن‌ها یاد کرد حاج حسین نخجوانی و برادرش حاج محمد نخجوانی هستند. این دو برادر نقش مهمی در گردآوری، تصحیح و معرفی نسخه‌های خطی نادر به جامعهٔ فرهنگی ایران داشته‌اند. آنان بعد از اتمام تحصیلات خود، شغل تجارت در پیش گرفتند و تجارت بهانه‌ای شد تا در سفرهای خود، گنجینه‌های مکتوب ایران را جمع‌آوری کنند.

علاقه و اشتیاق این دو برادر به جمع‌آوری نسخه‌های کمیاب شگفت‌انگیز بود. چنان که برای تهیهٔ یک نسخهٔ خطی از تبریز به شهرها و کشورهای مختلف مسافرت می‌کردند و با برقراری ارتباط با دانشمندان آن کشورها، کتاب‌هایی را که

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تبریز.

متون به کوشش‌های ارزنده‌ای پرداخته است، میرزا جعفر سلطان‌القرایی است. وی با تصحیح روضات‌الجنان حافظ حسین کربلایی و افزودن تعلیقات و توضیحات سودمند به آن دست‌مایه‌ارجمندی برای پژوهش‌های تاریخی و عرفانی و ادبی فراهم آورده است. علاوه بر این دانشمندان که در عین دل‌بستگی عمیق به دانش و فرهنگ غالباً دستی در تجارت داشته‌اند، دانشورانی دیگر نیز در زمینه‌های متون کهن کوشیده‌اند که شادروان عزیز دولت‌آبادی (مصحح دیوان کمال خجندی و دیوان خیالی بخارایی و روضه‌الاطهار ملا حشری تبریزی) از جمله آن‌هاست.

از بدو تأسیس دانشگاه تبریز نقد و تصحیح متون کهن مورد توجه استادان آن دانشگاه بوده است. استادان بزرگ دوره اول دانشکده ادبیات در این حوزه کارهای مهمی انجام داده‌اند. دوران فعالیت آنان از درخشان‌ترین دوره‌های دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز است. در دوره حضور استادان نامداری چون دکتر خیام‌پور، ترجانی‌زاده، دکتر مرتضوی، و قاضی طباطبایی در این دانشکده کارهای مهمی در حوزه نقد و تصحیح متون انجام گرفت. دکتر عبدالرسول خیام‌پور که در سال ۱۳۴۸ به مقام استادی ممتاز نایل شد، در معرفی نسخه‌های خطی و نیز نقد و تصحیح برخی متون نقش بسزایی داشت. از جمله کارهای ارزشمند ایشان در حوزه تصحیح متون می‌توان به: ترجمه و تصحیح مجمع‌الخواص، تصحیح و تحشیه تذکره حدیقه امان‌اللهی، تصحیح و تحشیه روضه‌السلطنین، تصحیح و تحشیه ریاض‌الوفاق، تصحیح و تحشیه سفینه‌المحمود (دو جلد)، تصحیح و تحشیه نگارستان دارا و تصحیح و تحشیه تذکره اختر اشاره کرد.

در این ایام برای انتشار آثار و تحقیقات استادان دانشکده ادبیات به اهتمام بزرگانی نظیر دکتر منوچهر مرتضوی، مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران در سال ۱۳۴۴ در دانشگاه تبریز تأسیس شد که خوش درخشید.

در این جا برخی از آثار منتشرشده در این مؤسسه در حوزه تصحیح به ترتیب تاریخ انتشار معرفی می‌شود:

۱. تذکره حدیقه امان‌اللهی، تألیف میرزا عبدالله سنندجی متخلص به رونق در سال ۱۲۶۵ هجری قمری، حاوی شرح حال ۴۳ تن از شعرای کردستان در قرن ۱۳؛ به تصحیح و تحشیه دکتر خیام‌پور، آذر ۱۳۴۴.

۲. تذکره روضه‌السلطنین، تألیف سلطان محمد هروی متخلص به فخری در قرن دهم هجری، حاوی احوال و اشعار ۸۰ تن از سلاطین و امرا و ۶ تن از دیگر شعرا؛ به تصحیح و تحشیه دکتر خیام‌پور، شهریور ۱۳۴۵.

۳. سفینه‌المحمود، تألیف محمودمیرزا قاجار در سال ۱۲۴۰ هجری قمری، جلد اول حاوی احوال و اشعار ۱۶۲ تن از شعرای این تذکره که در قرن ۱۲ و ۱۳ می‌زیسته‌اند و جلد دوم حاوی احوال و اشعار ۱۸۴ تن از شعرای این تذکره که در قرن ۱۲ و ۱۳ زندگی می‌کرده‌اند؛ به تصحیح و تحشیه دکتر خیام‌پور، اسفند ۱۳۴۶.

۴. دیوان وقار شیرازی؛ به تصحیح دکتر ماهیار نوابی، بخش نخست، شهریور ۱۳۴۸.

۵. روضه‌الکتاب و حدیقه‌الالباب، تألیف ابوبکر الزکی المتطبب القونیوی الملقب بالصدر؛ به تصحیح و تحشیه میر وودود سیدیونسی، فروردین ۱۳۴۹.

۶. تجربه‌الاحرار و تسلیة‌الابرار، تألیف عبدالرزاق بیگ دنبلی؛ به تصحیح و تحشیه استاد قاضی طباطبایی، جلد اول: مرداد ۱۳۴۹ و جلد دوم: خرداد ۱۳۵۰.

۷. دیوان همای تبریزی؛ به تصحیح دکتر رشید عیوضی، مرداد ۱۳۵۱.

۸. دیوان خیالی بخارایی؛ به تصحیح عزیز دولت‌آبادی، آبان ۱۳۵۲.

۹. دیوان حافظ، بر اساس سه نسخه کامل کهن مورخ ۸۱۳ و ۸۱۲ و ۸۲۵ هجری قمری؛ به تصحیح دکتر رشید عیوضی و دکتر اکبر بهروز، فروردین ۲۵۳۶.

۱۰. دیوان مجیرالدین بیلقانی؛ به تصحیح دکتر محمد آبادی، اردیبهشت ۱۳۵۸.

اگرچه نقد و تصحیح متون کهن در بین استادان این دانشگاه بسیار مورد توجه بوده و آنان در این حوزه کارهای مهمی انجام داده‌اند، اما متأسفانه این حوزه در پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و دکتری چندان مورد توجه دانشجویان و استادان نبوده است. البته این بی‌رغبتی شاید هم از آن روی بوده است که تصحیح متون امری است خطیر، و تا زمانی که فرد آگاهی و تجربه کافی در آن نداشته باشد، انتخاب چنین موضوعی اقدامی نامطمئن خواهد بود. با وجود دشواری‌های بسیار، در دوره پیش از انقلاب، چند پایان‌نامه با موضوع تصحیح

متون کهن در دانشکده ادبیات تبریز سامان یافته است. از آن جا که هدف اصلی این نوشته معرفی پایان نامه‌های دوره کارشناسی ارشد در دوران پس از بازگشایی دانشگاه‌هاست، در این جا فقط به دو مورد از پایان نامه‌های دوره کارشناسی پیش از انقلاب اشاره می‌کنیم.

- نجفی عمرانی، محمدعلی: «تصحیح قسمتی از دیوان امیر پازواری مازندرانی»؛ استاد راهنما: دکتر ماهیار نوایی، ۴۰-۱۳۳۹.

- صفرعلی‌خانی، حشمت‌الله: «تصحیح متن تحفةالملوک غزالی و شرح لغات و مواضع مشکله و آیات و اخبار به انضمام شرح حال غزالی»؛ استاد راهنما: سیدحسن قاضی طباطبائی، ۴۵-۱۳۴۴.

اکنون به ترتیب تاریخ دفاع از رساله به معرفی پایان نامه‌های حوزه تصحیح متون در دوره کارشناسی ارشد دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز می‌پردازیم؛ اما پیش از آن شایسته است به سه رساله، که به طور جداگانه به تصحیح روضه‌العقول اختصاص یافته است، اشاره کنیم:

- فرش‌بافیان، احمد: «تصحیح انتقادی کتاب روضه‌العقول تألیف محمد غازی ملطیوی»، ۱۳۵۳.

نویسنده رساله بر اساس یک نسخه («نسخه لیدن») به تصحیح متن پرداخته و این تصحیح از برگ شماره نسخه لیدن تا برگ ۵۰ و از برگ ۲۲۶ همان نسخه تا برگ ۲۵۰ را شامل می‌شود، اما در خصوص مشخصات نسخه مورد استفاده توضیحی داده نشده است.

روضه‌العقول از جمله آثار مهم نثر فارسی و ترجمه و تحریری به زبان مصنوع از مرزبان نامه است. روضه‌العقول با مرزبان نامه در عدد ابواب و ترتیب حکایات و زیادی و نقصان آن‌ها اختلاف بسیار دارد. این کتاب از لحاظ زمانی مقدم بر مرزبان نامه است که در قرن هفتم تألیف شده است.

- امامی، نصرالله: «تصحیح روضه‌العقول تألیف محمدغازی ملطیوی»؛ استاد راهنما: دکتر رشید عیوضی، ۱۳۵۳.

نویسنده رساله هیچ اشاره‌ای به نسخه‌های مورد استفاده و مشخصات آن‌ها نکرده است.

- حریرچی، علی: «تصحیح انتقادی روضه‌العقول تألیف محمدغازی ملطیوی»؛ استاد راهنما: رشید عیوضی، ۱۳۵۶.

نویسنده بر اساس دو نسخه لیدن و پاریس به تصحیح متن پرداخته و این تصحیح از صفحه ۱۰۱ تا ۱۵۰ نسخه لیدن و از صفحه ۱۴۹ تا ۲۱۳ نسخه پاریس را شامل می‌شود، اما به مشخصات نسخه‌ها تصریح نشده است.

معرفی رساله‌های مربوط به حوزه تصحیح متون در دوره کارشناسی ارشد دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز، در سال‌های پس از انقلاب:

- اکرمی، میرجلیل: «تحقیق و تصحیح روضه‌های ۴ و ۵ و ۷ از کتاب ریاض‌الجنه و تطبیق تراجم شعرا و عرفا و کتاب آذربایجانی با مراجع معتبر»؛ استاد راهنما: دکتر رضا انزلی‌نژاد. استادان مشاور: دکتر نورالدین مقصودی و دکتر خلیل حدیدی، بهمن ۱۳۶۷.

مؤلف ریاض‌الجنه میرزا محمدحسن بن عبدالرسول بن الحسن بن محمد رضا الحسینی زنوزی متخلص به «فانی» از اکابر علمای اوایل قرن سیزده است که در هجدهم صفر ۱۱۷۲ در خوی متولد شد. وی این کتاب را در هشت روضه تنظیم کرده که روضات ۴ و ۵ و ۷ در شرح احوال عرفا و حکما و شعراست و نویسنده رساله از بین این سه روضه، شرح احوال عرفا و حکما و شعرای آذربایجان را انتخاب و تصحیح کرده و آن‌ها را با سایر تذکره‌های معتبر از جمله طریق‌الحقایق، روضات‌الجنان، ریحانة‌الادب، ریاض‌العارفین، نفحات‌الانس، ریاض‌السایحه، مجالس‌المؤمنین، الذریعه، آتشکده آذر و دانشمندان آذربایجان تطبیق کرده تا شرح حال کاملی از افراد مذکور به دست دهد.

فانی با اکثر افرادی که در این کتاب آن‌ها را معرفی کرده است معاصر بوده، بنابراین اطلاعات کافی و دست اول در این مورد به دست داده و در مورد کسانی که با او معاصر نبوده‌اند کوشیده است با استفاده از منابع موثق، شرح حال صحیحی ارائه دهد.

- ستاری، رضا: «تصحیح دیوان عجیب مازندرانی»؛ استاد راهنما: دکتر امین پاشا اجالالی، استاد مشاور: دکتر نورالدین مقصودی، اسفند ۱۳۷۳.

با توجه به مقدمه رساله، تاکنون سه نسخه از سروده‌های عجیب‌الزمان شناخته شده که هر سه در ایران و در دانشگاه تهران نگهداری می‌شود:

۱. تهران، دانشگاه تهران، ۲۴۱۵ (یک غزل در منشآت نستعلیق سده ۱۳. مجموعه ۲۱۷ گ ۱۷ س (ف. دانشگاه: ۱۰۵۰۹)
۲. همانجا، ۵۹۵۹ (دیوان نستعلیق سده ۱۳ و ۱۴ در ۱۳۹ گ ۱۶ س) (ف. دانشگاه: ۱۶۶۱۶)
۳. همانجا، ۲۹۹۷ (دیوان، نسخ و نستعلیق، روز آدینه ۱۸ ذیحجه ۱۳۲۴) در ۱۳۷ گ ۱۳ س (ف. دانشگاه: ۱۹۱۹۱۰)
- نویسنده رساله در تصحیح دیوان عجیب الزمان، نسخه ۲۹۹۷ را اساس قرار داده و نسخه ۵۹۵۹ را با آن مقابله کرده است. در نسخه اساس، مقدمه کوتاهی از گردآورنده دیوان (محمدحسن متخلص به مواج بارفروش / بارفروشی) آمده و او در آن جا درباره زندگی و سروده‌های «عجیب» و نیز چرایی و چگونگی اهتمام بر گردآوری این سروده‌ها سخن گفته است. عجیب از شاعران دوره قاجار است، اما سال دقیق تولد او مشخص نیست ولی با توجه به این که مصاحب ولی عهد ناصرالدین شاه بوده و بنا به قول مواج او با ناصرالدین همسری داشته، باید او را تقریباً هم سن و سال ناصرالدین شاه قاجار دانست.
- نویسنده در تصحیح دیوان عجیب روش تلفیقی را برگزیده یعنی هر کجا که نسخه بدل به نظر درست تر رسیده آن را در متن قرار داده و نسخه اساس را به حاشیه برده است. در هر دو نسخه سروده‌های عجیب به صورت الفبایی و بدون تفکیک قالب‌های گوناگون آمده و نویسنده نیز همین ترتیب را در تصحیح رعایت کرده است.
- نویسنده در مقدمه رساله خود شرحی از زندگی عجیب الزمان و نیز وضعیت شعر و شاعری در دوره او آورده و در بخشی دیگر علاوه بر بیان جنبه‌های گوناگون دیوان شعر عجیب به معرفی برخی از شخصیت‌هایی که آن‌ها را مدح گفته، پرداخته است.
- محمدی، احمد: «تصحیح و توضیح مثنوی مهر و مشتری از محمد عصار تبریزی»؛ استاد راهنما: دکتر امین پاشا اجلالی، استاد مشاور: دکتر میرجلیل اکرمی، ۱۳۸۱.
- در تصحیح مثنوی مهر و مشتری از سه نسخه؛ یعنی یک نسخه قدیمی تر کتابخانه ملک و دو نسخه کتابخانه ملی تبریز استفاده شده است. از این سه نسخه، نسخه ملک به علت قدمت اساس قرار گرفته و دو نسخه دیگر با آن مقابله شده است. مشخصات نسخه‌ها به قرار زیر است:
۱. نسخه کتابخانه ملی ملک به کتابت محمد بن محمد بقال در ۱۴ رمضان ۸۷۸.
۲. نسخه کتابخانه ملی تبریز (ت ۲) به کتابت منصور بن فتح‌الله گرمودی در ۹۷۸.
۳. نسخه کتابخانه ملی تبریز (ت ۱)، کاتب نامعلوم و تاریخ کتابت ۹۸۷.
- محمد عصار تبریزی، سراینده مثنوی مهر و مشتری از شاعران آذربایجانی و فضلالی زمان سلطان حسین ایلکانی است. نویسنده رساله در مقدمه، با استفاده از منابع در دسترس، تا حد ممکن به شرح زندگی او و در بخش دیگر با آوردن شواهدی از همین منظومه به بررسی ویژگی‌های شعر او پرداخته است. عصار مثنوی مهر و مشتری را در بحر هزج و به تقلید از خسرو و شیرین نظامی سروده است و موضوع آن، داستان عشق و محبت پاک و صادقانه «مهر»، پسر شاپور، و «مشتری»، پسر آصف وزیر شاه، است. کتاب قبل از ورود به اصل داستان با حمد و ستایش خدا و مناجات او شروع و با نعت پیامبر و اشاره به معراج او ادامه می‌یابد و گویا عصار سرودن آن را در سال ۷۷۸ به پایان می‌رساند.
- سراینده ضمن شرح داستان، به تقلید از شعرای متقدم آذربایجان همچون خاقانی و نظامی، از انواع اصطلاحات مربوط به علوم و فنون نیز بهره می‌گیرد.
- صاحب روضات الجنان و جنات الجنان عصار را از معاصران مولانا محمد مغربی و حضرت خواجه پیر شیخ حامدی و از مریدان حضرت شیخ اسماعیل سیسی از عارفان آن دوره دانسته است. وفات عصار به سال ۸۷۳ یا ۷۹۲ در تبریز اتفاق افتاده است.
- عبد کریمی، عبادالله: «تصحیح انتقادی منظومه خسرو و شیرین اثر نامی اصفهانی»، استاد راهنما: دکتر معصومه معدن کن، استاد مشاور: دکتر سکینه رسمی، دی ۱۳۸۱.
- نویسنده رساله بر اساس ۴ نسخه معتبر از این منظومه به تصحیح آن پرداخته است:
۱. نسخه اساس از نسخه‌های اهدایی زنده‌یاد حاج محمد نخجوانی به کتابخانه ملی تبریز است که با نام «پنج گنج نامی» به شماره ردیف ۱۰۸ و شماره دفتری ۳۵۹۶ ثبت شده است و در آن جا نگهداری می‌شود.
۲. نسخه «تب ۱» که در کتابخانه ملی تبریز به شماره ۵۴ و

شماره اموال ۱۲۱۷ نگهداری می‌شود و شامل سه منظومه خسرو و شیرین، واهق و عذرا و لیلی و مجنون است.
۳. نسخه «تب ۲» از نسخه‌های اهدایی زنده‌یاد حسین نجوانی به کتابخانه ملی تبریز است با شماره ۵۶ و شماره اموال ۱۷۲۴ که اسم نسخ و تاریخ کتابت آن معلوم نیست.
۴. نسخه «ته ۱» به شماره اموال ۱۹ در کتابخانه ملی نیاوران تهران که به تاریخ سلخ شهر ذی‌حجّه الحرام سنه ۱۱۹۸ کتابت شده است.

نامی در صدد بوده که به تقلید از نظامی گنجوی، خمسه‌ای ترتیب دهد و نام خمسه خود را پنج گنج یا نامه نامی نهاده است. خسرو و شیرین اولین منظومه این «پنج گنج» است و منظومه‌های دیگر عبارتند از: لیلی و مجنون، واهق و عذرا و درج گهر؛ اما درباره منظومه پنجم هیچ نشانه‌ای در کتاب‌ها و یادداشت‌ها نیامده و گویا با درگذشت نامی در سال ۱۳۰۴، این منظومه سروده نشده است.

نویسنده در مقدمه رساله شرحی از زندگی شاعر آورده و آثار دیگر او را معرفی کرده و نیز به مقایسه خسرو و شیرین نظامی با خسرو و شیرین نامی پرداخته است.

- قهرمان علمداری، اسماعیل: «تصحیح انتقادی منظومه لیلی و مجنون نامی اصفهانی»؛ استاد راهنما: دکتر سکینه رسمی، استاد مشاور: دکتر معصومه معدن‌کن، بهمن ۱۳۸۳.

این منظومه دومین منظومه پنج گنج نامی است. نویسنده رساله با مقایسه ۵ نسخه به تصحیح این متن پرداخته و شیوه تصحیح و مشخصات هر یک از نسخه‌ها را در مقدمه رساله آورده است.

نسخه شماره یک متعلق به کتابخانه ملی ایران است، اما تاریخ کتابت آن مشخص نیست. نویسنده این نسخه را اساس قرار داده و چهار نسخه دیگر را با آن مقایسه کرده است.

نسخه‌های شماره ۲ و ۳ و ۴ و ۵ متعلق به کتابخانه ملی تبریز است که تاریخ کتابت آن‌ها، به ترتیب، ۱۲۸۳، ۱۲۶۱، ۱۲۸۳ و ۱۲۳۰ ق. است. نویسنده رساله بعد از توضیح مشخصات هر یک از نسخه‌ها به بررسی ریشه‌های داستان لیلی و مجنون پرداخته و در پایان، مقدمه فهرست تمام منظومه‌هایی را که با نام لیلی و مجنون منظوم گردیده، آورده است.

در بخش دیگری نیز مقایسه‌ای اجمالی بین منظومه لیلی و مجنون نامی با لیلی و مجنون نظامی، مادر و مأخذ همه منظومه‌های «لیلی و مجنون»، انجام داده و سپس به تصحیح انتقادی آن پرداخته است. در پایان نیز بخشی به عنوان تعلیقات بر آن افزوده است.

- قدسی، عبدالله: «تصحیح و نقد دیوان فارسی سید حسن سورینی»؛ استاد راهنما: دکتر میرجلیل اکرمی، استاد مشاور: قادر فتاحی قاضی، خرداد ۱۳۸۴.

سید حسن سورینی از بزرگان طریقه قادری و از مریدان عبدالقادر گیلانی است که در یکی از دورافتاده‌ترین روستاهای منطقه کردستان ایران زندگی می‌کرده است. با توجه به این که درباره این اثر تاکنون مطالعه و تحقیقی انجام نگرفته است، نویسنده، علاوه بر بازنویسی و تنقیح اثر، تعلیقاتی نیز نوشته است که در آن تکیه اصلی بر باز نمودن تلمیحات به ویژه آیات و احادیث و داستان‌های تاریخی و نیز شناساندن نسبی اعلام و اشخاصی است که در دیوان از آن‌ها نام برده شده که نوعاً محلی است و شاید برای عموم چندان شناخته نباشد.

نظر به این که شاعر منتسب به طریقه قادری است، نگارنده مقدمه‌ای پیرامون طریقه قادری و شرح احوال سرسلسله این طریقت، عبدالقادر گیلانی، نوشته و آداب و ذکر و تهلیل و مناسک ویژه این طریقت را بیان کرده است.

